

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 2 • Aralık 2020 • 9-28
Issue: 2 • December 2020 • 9-28

Huzurevi Yaşlılarında Sevgi: Manevi Başa Çıkma Bağlamında Bir Araştırma

Love in Nursing Home Residents: A Study in the Context of
Spiritual Coping

Abdullah Dağcı

Dr.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Türkiye

Dr.
Ankara University
Institute of Social Sciences
E-mail: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 08 Aralık 2020 • 08 December 2020
Kabul Tarihi • Accepted 23 Aralık 2020 • 23 December 2020

* Bu makale, yazarın *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve Tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi* (2020) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Ö z e t

Araştırmanın amacı huzurevi yaşlılarının ne tür sevgi gereksinimlerinin olduğunu ikili görüşmeler yoluyla araştırmak, onların sevgi gereksinimlerini analiz ederek sınıflandırma yapmak ve bu gereksinimlerin karşılanması için manevi bakım içerikleri geliştirmektir. Araştırmanın örneklemini Sinop, Konya ve Kastamonu il merkezlerinde yer alan üç huzurevi ve yaşlı bakım merkezindeki 24 yaşlıdan oluşmaktadır. Araştırmada fenomenolojik yöntem takip edilmiş, ikili görüşmeler gerçekleştirilmiş ve gözlemler yapılmıştır. Huzurevlerinde yapılan görüşmeler ve gözlemler, sevgi konusuyla ilişkili alanyazındaki araştırmalar ve alan uzmanlarının görüşleri eşliğinde yaşlıların sevgi gereksinimleri sınıflandırılmıştır. Çocukları, torunları, komşuları ve akrabalarından sevgi beklentilerinden yola çıkarak yaşlıların yakın ve uzak çevre ile ilişkili sevgi gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Sevgiyi yansıtan davranışlar sergilemelerini diğer insanların sevgi yansıtıcı davranışlar sergilemeleri şartına bağlamalarından yola çıkarak yaşlılarda karşılıklı bir sevgi anlayışının olduğu tespit edilmiştir. Çocukları tarafından huzurevine terk edildiklerini düşünmeleri, huzurevi çalışanları tarafından önemsenmediklerini hissetmeleri gibi durumlardan yola çıkarak yaşlılarda değersizlik düşüncelerine dayalı sevgi yoksunluğu olduğuna ulaşılmıştır. Huzurevi yaşlılarına toplum tarafından olumsuz yaklaşıldığını ve yaşlılara gereken sevgi ve saygının gösterilmediğini düşünmelerinden yola çıkarak yaşlıların toplumdan sevgi beklediği tespit edilmiştir. Eşinin vefat etmesi ya da mutlu bir evliliğinin olmamasından yola çıkarak katılımcılarda eşini sevme ve eş tarafından sevilme eksikliği olduğuna ulaşılmıştır. Maruz kalınan hastalıklara ve yaşanan yalnızlığa sabretmek yerine ölümü temenni etmelerinden yola çıkarak yaşlılarda yaşam sevgisi yetersizliği tespit edilmiştir. Çocukları ve torunlarından ayrıldıkları için ailelerindeki sevgi ortamlarından uzak kaldıklarını belirtmelerinden yola çıkarak yaşlılarda aileden uzaklaşmanın neden olduğu sevgi yoksunluğuna ulaşılmıştır. Yaşlıları huzurevine bırakan kendi çocuklarına ve nefret ettikleri eşlerine sık sık beddua etmelerinden yola çıkarak yaşlılarda sevgi odaklı Allah algısı yerine ceza odaklı Allah algısının olduğu tespit edilmiştir. Sevgi konusundaki bu gereksinimleri manevi bakım kapsamında karşılamak için şu içerikler sunulabilir: İnsanın sevmeye eğilimli olarak yaratıldığı, empati yapmanın sevgiyi destekleyen bir duygu olduğu, paylaşmanın sevgi ortamını desteklerken cimrilüğün sevgiyi engellediği, affetmenin sevgi alanını genişlettiği, insanlarda kusur araştırmak yerine bu kusurları örtmenin sevgi ortamına katkı sunacağı, takva ile korku arasındaki farkın bilincinde olmanın seven odaklı Allah algısını güçlendireceği açıklanabilir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Huzurevi • Yaşlılık • Sevgi
Manevi başa çıkma • Manevi gereksinimler • Tanrı algısı

A b s t r a c t

The aim of the research is to investigate, through bilateral interviews, the kinds of love elders in nursing homes need, to classify their love needs by analyzing, and to develop spiritual care contents to meet these needs. The sample of the study consists of 24 elders in three nursing home and elderly care centers in the centers of Sinop, Konya and Kastamonu provinces. In the study, the phenomenological method was followed and bilateral meetings were held and observations were made. The love needs of the elders were classified in light of interviews and observations made in the nursing homes, researches related to the subject of love in the literature, and the opinions of field experts. Based on their expectation of love from their children, grandchildren, neighbors and relatives, it was concluded the elders have love needs related both to their immediate and distant surroundings. It has been determined that there is a mutual understanding of love among the elderly, based on the condition that other people should behave in love. Based on the situations such as thinking that they are abandoned by their children to the nursing home and feeling that they are ignored by the nursing home staff, it has been made out that the elders suffer from a lack of love basing on the worthlessness thought. Based on the belief that the elderly in nursing homes are negatively approached by the society and that the elderly people are not shown the necessary love and respect, it has been determined that elderly people expect love from the society. Based on the death of a spouse or the absence of a happy marriage, it was found that the participants had a lack of love and being loved by their spouse. The lack of love for life has been identified in the elderly, based on their wish for death instead of being patient with the illnesses and loneliness they suffered. Based on the fact that they stated that they were away from the love environment where their families were, because they were separated from their children and grandchildren, the lack of love in the elderly caused by being away from their families was reached. Based on the frequent wishing their hated spouses and their own children ill who left them in nursing homes, it was determined that the elders have a punishment-oriented God perception rather than a love-oriented God perception. In order to meet these needs for love within the scope of spiritual care, the following contents could be presented: Human beings are created to be prone to love, empathy is a feeling that supports love, sharing things supports the love environment while stinginess prevents love, forgiveness expands the love field, contributing to the love environment of covering people's defects instead of investigating their flaws, being aware of the difference between taqwa and fear strengthens the love-oriented God perception could be explained.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Nursing home • Old age • Love
Spiritual coping • Spiritual needs • God perception

Giriş

Kendi bakımını yapamaması ve buna bağlı olarak başkasına bağımlı hale gelmesi, yaşlı insanın huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerine yerleşmesine olur. Bu kurumlarda öncelikle yeme-içme ve barınma-bürünme ihtiyaçları karşılanarak, yaşlının temel bakım gereksinimleri giderilir. Bununla birlikte kaliteli bir yaşam için hayatın bütün yönlerinin dikkate alınmalıdır ve bütüncül bakım (biyo-psiko-sosyo-spiritüel) kapsamında huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin neler olduğu önemli bir konudur. Bu bağlamda huzurevi yaşlılarının manevi açıdan desteklenmesinin zorunlu olduğu ifade edilebilir.

Samimiyet, tutku ve bağlılığın bir karışımı olan sevgi (Sternberg, 1986); insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 2005: 1742). Sevgi, benlik bütünlüğünün bozulmaması şartıyla bireyin insanlarla ya da diğer varlıklarla beraber olmasıdır (Fromm, 2014: 39). Bu duygu güvenlik, yakın ilişkiler bağlamında deneyimlenen neşe, ilgi ve memnuniyet gibi farklı olumlu duyguların bir birleşimidir (Fredrickson, 2002: 122). Diğer yandan sevgi, her bireyin yaşayarak oluşturduğu çok kişisel bir sosyal yapı biçimidir. Destekleyici bir ortama sahip olma, kaliteli arkadaşlıklar kurma, ekonomik açıdan iyi oluş, manevi tatmin ve uyumlu ilgi alanları ile değerlerin tümü sevgi temelli davranışların sergilenme sıklığını artırır (Sternberg, 1998: 225). Diğer yandan genellikle maneviyat; sosyal yaşam, aileler ve bireylerle ilişkili çok boyutlu bir kavram olarak düşünülür (Ceylan & Metcalf-White, 2019).

Gün geçtikçe sevgi ile ilgili araştırmalara ilgi artmaktadır. Çünkü dini geleneklerle ilgili olan değerler ve maneviyatla ilişkili konular, araştırmacılar ve pratisyenler tarafından önleyici, eğitici ve terapötik müdahalelerde kullanılmaktadır (Pargament & Mahoney, 2002: 655). Bu bağlamda Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramında benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresine tekabül eden yaşlılık döneminde sevgi gereksiniminin karşılanarak bireylerin sevgi temelli davranışlar sergilemelerine yardımcı olunmasının önemli bir husus olduğu söylenebilir. Dolayısıyla manevi açıdan olgunluğa erişmenin en muhtemel olduğu yaşlılık döneminde sevgi, gereksinim olarak ele alınabilir.

Araştırmanın amacı huzurevi yaşlılarının ne tür sevgi gereksinimlerinin olduğunu ikili görüşmeler yoluyla araştırmak, elde edilen verileri analiz ederek onların sevgi gereksinimlerini sınıflandırmak ve bu gereksinimlerin karşılanması için manevi bakım içerikleri geliştirmektir. Bu

amaçla, huzurevi yaşlılarından elde edilen verilerden yola çıkarak, manevi bir gereksinim olarak ele alınabilen sevgi, manevi başa çıkma bağlamında değerlendirilmiştir. Huzurevi yaşlıları üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında kullanılan üç temel kavram operasyonel olarak şu şekilde tanımlanmıştır. ‘*Sevgi*’ “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur.”; ‘*Manevi gereksinimler*’: “Bireylerin kendisi, çevresi ve Allah ile ilişkilerini hem anlamlandırma hem de yorumlama süreçlerini doğrudan etkileyen ve manevi bakım içerikleri sunulabilir karşılabilen gereksinimlerdir”; ‘*Manevi başa çıkma*’: “Olumsuz yaşam olaylarının üstesinden gelme sürecinde, bireyin manevi açıdan daha güçlü hale gelmesi için maneviyat ile ilişkili argümanların kullanılmasıdır.”

a. Yöntem

Araştırmaya başlamak için gerekli etik kurul raporu ve resmi izinler alınmıştır. Araştırmanın evreni Sinop, Konya ve Kastamonu il merkezlerindeki üç huzurevi ve yaşlı bakım merkezinde kalan bütün yaşlılar; örnekleme ise bu huzurevlerinde kalan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 24 yaşlıdır. Araştırmada fenomenolojik yöntem takip edilmiş, veri toplamak amacıyla ikili görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. İkili görüşmeler yoluyla veriler elde ederken yarı-yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmış, resmi olarak kayıt ya da video cihazına izin verilmediği için yapılan görüşmelerin içerikleri, her bir görüşmeden hemen sonra yazıya geçirilmiştir. Araştırmadan elde edilen verileri değerlendirmeye tabi tutmadan önce sevgi ile ilgili yapılmış alanyazındaki araştırmalar taranmış ve yaşlılık dönemindeki sevgi gereksinimlerine dair bilgiler edinilmiştir.

Katılımcıların yaşları 63 ile 97 arasında değişmektedir ve yaşları ortalaması 77.41’dir. Huzurevinde kalma süreleri 1 yıl ile 11 yıl arasında değişmektedir ve huzurevinde kalma yılları ortalaması 3.87’dir. Araştırmaya katılanlara dair diğer niteliksel bilgiler ise Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo-1:
Çalışma grubunun sosyo-demografik özellikleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	12	50.00
	Erkek	12	50.00
	Toplam	24	100
Medeni Durum	Eşi vefat etmiş	14	58.33
	Boşanmış	6	25.00
	Hiç evlenmemiş	3	12.50
	Evli	1	4.17
	Toplam	24	100
Yerleşim Yeri	İl	16	66.67
	İlçe	2	8.33
	Köy	6	25.00
	Toplam	24	100
Hiç çocuğu var mı?	Evet	19	79.17
	Hayır	5	20.83
	Toplam	24	100
Hiç kardeşi var mı?	Evet	17	70.83
	Hayır	7	29.17
	Toplam	24	100

Tablo-1'e göre araştırmaya katılan kadın ve erkek sayısı eşittir, katılımcıların yarısından fazlasının eşi vefat etmiştir ve örneklemin çoğunluğu hayatlarının en uzun süresini il merkezlerinde geçirmiştir. Diğer yandan büyük çoğunluğunun çocukları vardır ve kardeşi olanların oranı da oldukça yüksektir.

Yaşlılık dönemini en çok meşgul eden konuların hastalıklar, ayrılık ile yalnızlık olduğu düşünülmüş ve bu üç tema üzerinden hazırlanan görüşme soruları ana sorular ve alt sorulardan oluşturulmuştur. Araştırmadaki ana soruların bazıları şunlardır: *Huzurevine gelmenize ne sebep oldu? Yaşlılık ile ilgili ne tür şikâyetleriniz var? Yaşlı olmak nasıl bir duygu? Niçin huzurevinde kalmaya karar verdiniz? Sağlığınıza kavuşmak için neler yaparsınız? Geçmişe yönelik 'keşke'leriniz var mı? Yaşlılık sizce insan yaşamında nasıl bir dönemdir? Bu yaşta sizi en çok olumsuz etkileyen, huzursuz eden durum nedir? Huzurevinde yalnızlık hissediyor musunuz?* Araştırmadaki alt soruların bazıları şunlardır: *Huzurevindeki yaşlılar en çok nelere ihtiyaç duyar? Huzurevindeki yaşlılar için neler yapılabilir? Gelecekle ilgili beklentileriniz nelerdir? Üzüntülerinizi ve sevinçlerinizi paylaştığımız birileri var mı? Bir insan niçin yalnız hisseder? Sizce en çok hangi tür insanlar sevilir? Diğer yaşlılarla ilişkileriniz nasıl? Diğer*

insanların size karşı hangi tutum ve davranışları sergilemelerini beklersiniz? Huzurevinden önceki hayatınızı özleyiyor musunuz? Sizce sevgi nedir? İnsan kimleri sever? Seven insanlar sevdiği için neler yapar? Bizzi seven birisine nasıl davranmalıyız? Yakınlarımızla iletişiminiz devam ediyor mu? Sizce toplumun huzurevi yaşlılarına bakışı nasıl? Huzurevinde kendinizi yalnız hissediyor musunuz? Huzurevindeki yaşlılar arasındaki ilişkiler nasıl? Sizce yaşlılar ailesi, yakını ve arkadaşı gibi çevresindeki insanlardan bir desteğe ihtiyaç duyar mı? Bütün hayatınızı düşündüğünüzde sizi hayatta en çok kim/ne mutlu etti/eder? Bu sorulara verilen cevapları daha da ayrıntılandırmak için her bir sorudan sonra 'niçin?' sondaj sorusu sorulmuş ve böylece verilen cevaplarda yer alan sevgi temasıyla ilişkili ifadeler ortaya çıkarılmıştır.

b. Bulgular

Sevgi, insanın bir kimseye ya da bir varlığa ilgi duymasını ve bağlanmasını sağlayan bir duygudur. Bu duyguya yaşamın her döneminde gereksinim duyulur. Bebeklik ve çocukluk çağında öncelikle anne-babanın sevgisine ihtiyaç duyulurken gençlik çağında akranlardan ve arkadaş çevresinden sevgi bekleme ön plandadır. Yaşlılık döneminde ise sevgi alanı daha da genişlediği için çocuklar, torunlar, arkadaşlar ve çevredeki diğer insanlardan sevgi beklenildiği ifade edilebilir. Bu noktada Maslow (2001), hayatın temel gereksinimlerini ele alırken ait olma, sevgi, saygı, kendini gerçekleştirme gibi psikolojik gereksinimlerden bahseder. Bu psikolojik gereksinimlerden yoksun olma durumu, yaşamın diğer alanlarında değişikliklere neden olabilir.

Yaşlılıkta fiziksel ve psikolojik gerilemelere bağlı olarak yaşama gücü ve isteği giderek azalır. Duygusal sarsıntıların sıkça yaşandığı dönem olan yaşlılıkta, özellikle sevme içgüdüsünde önemli derecede bozukluklar meydana gelir. Buna ek olarak kişinin kendi gençlik imajını kaybetmesi ve yakınlarının kaybı yaşlıyı oldukça derinden etkiler. Yine çocukların evden ayrılması da yaşlıda sevgi kaybına neden olur. Diğer yandan bedensel ve psikolojik sorunlara bağlı olarak, yaşlılık döneminde yaşama gücü azalırken sevme içgüdüsünün de zayıfladığı görülür. Duygusal bozuklukların sıklıkla görüldüğü bu dönemde yaşlı birey bir yandan yetişkinlik algısını kaybederken diğer yandan eşinin vefat etmesinden çok etkilenir. Çocukların evden ayrılması ise yaşlıda sevgi kaybına yol açan diğer önemli faktördür (Akyıldız, 1999: 8).

Huzurevi yaşlıları üzerinde yapılan bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen ikili görüşmeler analiz edilmiş ve sevgi ile ilişkili ifadeler sistematik bir şekilde incelenmiştir. Buna göre huzurevi yaşlılarının çeşitli sevgi gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Ardından alanyazındaki

sevgi ile ilişkili araştırmalar, yapılan gözlemler ve alan uzmanlarının yardımıyla huzurevi yaşlılarında sevgi konusunun dokuz açıdan ele alınabileceğine karar verilmiştir.

b.a. Yakın çevre ve uzak çevreyle ilişkili sevgi

Huzurevi yaşlılarının sevgi ile ilgili ifadelerinde bir yandan çocuklarına ve torunlarına diğer yandan komşularına ve akrabalarına atıflar yaptıkları tespit edilmiştir. Bazı yaşlılar tarafından,

“Çocuklarımı, komşularımı, akrabalarımı düşündükçe çok huzursuz oluyorum. Evde olsam çocuklarım bana iyi bakarlardı, komşulara misafirliğe giderdim, bayramlarda bütün akrabalar bir araya geldik. İnsan sevildiğini hissederdi.” (K2, Kadın, 78), “Buraya çocuklarım sık sık ziyarete gelse, iki çift laf etsek, bize çok iyi gelir. Başka ne isteriz ki?” (K17, Kadın, 68), Haberlerde duyuruz, ana-babasını kapı dışarı eden evlatlar var. Buradaki çoğu yaşlı öyledir, evladı zorla göndermiştir. Aslında Allah bizi böyle cezalandırıyor, ben de ana-babama bakmamıştım, şimdi de benimkiler bana bakmıyor. Etme bulma dünyası” (K10, Erkek, 72), “Kardeşlerime, çocuklarım, yeğenlerime kırmızı kalemi çektim. Ne onlar beni arar ne de ben onları” (K23, Erkek, 76) ve “Bazen diyorum ki neden yaşıyoruz. Senin iyilik yaptığın sana kötülük yapıyor. Kardeşlerim paralarının üzerine yattılar. Bu dünyanın adaleti yok anlayacağın” (K23, Erkek, 76)

gibi düşüncelerin dile getirilmesinden yola çıkılarak, sevgi bağlarındaki zayıflığın yaşlıların zihinlerinde önemli bir yer işgal ettiği söylenebilir. Dolayısıyla yaşlılar hem yakın çevreleri olan çocukları ve torunları hem de uzak çevreleri olan komşuları ve akrabalarının sevgisine gereksinim duymaktadır.

b.b. Karşılık bekleyen sevgi

Sosyal ilişkiler; bireylerin diğer insanlarla ve ailesiyle olan ilişkilerindeki dostluk, sevgi ve destek beklentilerini kapsar (Kalınkara, 2011: 261). Kendini bir başkasının yerine koyarak onu anlamaya çalışması, olumlu bakış açısı içinde olması, kendini olduğu gibi kabullenmesi ve başkasını sevebilmesi gibi değerler bireyler arası ilişkilerin gelişmesine yardım eder (Kılavuz, 2003: 136). Benlik; fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkileşimi ile gelişir. Diğer insanlar tarafından seviliyor olma, bağımsızlık, fiziksel görünüş gibi durumlar benliği etkiler (Öz, 2010: 68). Arkadaşlık ise yaşamın ilk yıllarından itibaren olumlu benlik saygısının oluşmasında ve benlik farkındalığının gelişmesinde oldukça işlevseldir. Her yaş döneminde arkadaşlığın fonksiyonları farklıdır ama

hoş vakit geçirmede de oldukça işlevseldir. Yetişkinlik döneminde özellikle iş hayatı gibi sürekliliği olan ilişkiler içinde oluşan arkadaşlıklar, karşılıklı sevgi ve yakınlık duygusu temelinde kurulur (Canatan, 2008: 74). Bu arkadaşlıkların ömür boyu var olması ve daha da iyi hale gelmesi beklenir. Çünkü gelişme ve iyiye doğru değişme, insanın doğasında vardır. Bu noktada koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunun kabulüdür. Bu tür sevgi içinde büyüyenlerin benlik anlayışları, ‘güçlü olumlu’dur (Duyan vd., 2014: 91). Bazı yaşlıların,

“Bana iyilikle davranana iyilikle davranırım. Kötülükle davranana da bir daha selam vermem. Buradaki çoğu kişiyle konuşmam. Bu yaştan sonra kimseye eyvallahım yok” (K9, Erkek, 71), “Sevgi de saygı da karşılıklıdır. Siz birine gül uzatırsanız o da size gül uzatır. Ben eşime hep iyi davrandım, o da bana iyi davrandı. Huzurevinde ise yaşlıların ne yapacağı belli olmaz, birine gül verirsiniz ardından diken gönderir.” (K21, Erkek, 69), “Çok cabildim, akluma geleni, hiç düşünmeden yapardım. On altı yaşında evlendim, on yedi yaşındayken çocuğum oldu. O vakit çok değiştim. Şimdi bazen çocuklarım buraya geldiğinde akluma o eski günler gelir. Bütün sevgimi çocuklarıma vermiştim. Ama şimdi kendi kendime, ne idim ne oldum, diyorum.” (K9, Erkek, 71)

düşüncelerini dile getirmeleri, yaşlılarda karşılıklı bir sevgi anlayışının hâkim olduğuna ve onların benlik saygılarında sorunlar olduğuna bir işaret kabul edilebilir. Çünkü benlik saygısı, kararlarını kendisi veren bireyin davranışlarına dayanır. Bu bağlamda yüksek benlik saygısı daha iyimser olunmasına ve yaşama daha olumlu bir çerçeveden bakılmasına yardımcı olur. Benlik saygısının düşük olması ise sevme duygusunun yitirilmesine ve başkalarından uzak durulmasına yol açar. Bir kimsenin kendisi ile ilgili algılamaları ve kanaatleri, onun benlik bilincini oluşturur. Bu noktada olumlu benlik algısı, psikolojik yönden iyi olmada önemli bir kriterdir. Benlik saygısı, insanların kendilerini nasıl gördüğünden, sevgiyi alma ve verme biçiminden etkilenir. Olumlu benlik, yaşamda mutluluğun bulunmasına, düş kırıklıklarının üstesinden gelmesine ve olumsuzlukların değiştirilmesine olanak sağlar (Öz, 2010: 76). Olumlu benlik ideal benliğin oluşumu için bir aşama olarak düşünülebilir. Rogers’e göre ideal benlik, bireyin gerçekte nasıl bir insan olmak istediği yönündeki beklenti ve düşüncelerini yansıtır. İnsanlarla sevgi ve hoşgörü içinde sosyal ilişkiler kurmak, olumlu bir benlik algısının göstergesidir (Aydın, 2007: 146). İdeal benlik, içinde sevgiyi ve ana-babayla özdeşleşmeyi barındıran ruhsal bir imgedir. Bu benlik alanı, yaşamdaki fırtınalara ve darbelere rağmen ‘kendi kendine’ ayakta kalarak ruhsal bütünlüğü korumayı sağlar (Hof-

man, 2005: 257). Sevmek, benliğin sınırlarını genişleterek yeni deneyimlere kucak açmak ve diğer insanların deneyimlerini paylaşmaktır. Yaşlılar ya sevmesini bilen kişilerdir ya da böyle bir bağ kurma yeteneğini kaybedip acınacak duruma düşen insanlardır (Kılavuz, 2003: 28). Sevgiyle ilişkili bir diğer kavram ise benlik bütünlüğü kavramıdır. Erikson'a göre bir bebek için güven duygusu ne denli önem taşıyorsa, yaşlı için de benlik bütünlüğü o denli önem taşımaktadır. Bu bağlamda yaşlılar için sevgi ve saygı temelli güven verici bir ortamın sağlanması, yaşlının çevresi ve ailesi ile iş birliği ve dayanışma içinde tutulması, yaşlının gelecek endişelerinden korunmasını sağlar (Kaptan, 2013: 3). İnsan nefsinin olgunlaşması için bütün insanlığın derin bir sevgiyle kucaklanması gerekir (Ceylan, 2019). Olgunluk dönemindeki yaşlılardan da benlik bütünlüğüne sahip olmaları, hoşnutluk içinde ve huzurlu olmaları, gençlerle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler kurmaları beklenir (Öz, 2010: 71). Bu dönemde maneviyat, insanın benlik ve değer duygularını geliştirirken büyüme ve gelişme kapasitesini de güçlendirir (Uysal, 1996).

b.c. Pasif-bağımlı sevgi

Sevgiye yönelik algı, kişilik tiplerine göre değişir. *Pasif-bağımlı* kişilik tipleri *başkalarından ilgi, sevgi, şefkat bekleme arayışına* sahip kişilerdir. Bu tipteki bireyler bütün çabasını ve ilgisini başkalarına bağlı bir insan olmaya adayarak, yaşamını karşılıklı sevgi temelli ilişkiler üzerine kurar. *Yaratıcı-üretici yönelişe* sahip bireyler ise kendine özgü imkânlarını gerçekleştirmede kendi güçlerini kullanırlar ve dünya ile insan arasında özel bir ilişki kurarlar (Fromm, 1995). Bazı katılımcıların,

“Çocuklarıma gözüm gibi baktım ama şimdi ne arıyorlar ne de soruyorlar.” (K22, Erkek, 81), “Buraya sık sık ziyaretçi gelse, sohbet etsek, çok iyi olur. Yaşlı insanın her şeyden çok buna ihtiyacı var?” (K17, Kadın, 68), “Burada çalışanlar etrafı iyi temizliyorlar ama halimizi hatırımızı hiç sormuyorlar. Neden? Çünkü biz yaşlıyız, muhabbetimizi çekilmez.” (K24, Erkek, 97) ve “Bu insanların arasında ne yapayım. Sevmediğim insan çok, onları görünce kan beynime sızıyor” (K10, Erkek, 72)

gibi ifadeler paylaşımları, *‘pasif-bağımlı’* kişilik tiplerinin ağırlıkta olduğunu gösterir. Dolayısıyla sevgi konusunda aktif rol almak yerine yaşlılar, pasif ve bağımlı bir sevgi anlayışını tercih etmektedir.

Maneviyat hem sevgi ve hem de bağışlama yeteneğini etkiler (Gorman & Sultan, 2014: 370). Tüm insanlar için doğuştan ve benzersiz bir kapasite ve eğilim olan maneviyat; sevgi, barış, bağlılık, sağlık ve bütünlük yönünde bireysel olarak hareket eder (Kasapoğlu, 2017: 255).

Frame'e göre maneviyat; insan ruhunun kendine ve başkalarına mutluluk veren sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, affetme, uyum ve sorumluluk nitelikleriyle iletişim kurmasıdır (Frame, 2003'ten akt: Çelimli ve Güldal, 2016: 109). Elkins'e göre maneviyatın amaçlarının başında merhamet, şefkat ve sevgi bulunur (Elkins, 2007'den akt: Parlak, 2016: 34). Myers ve diğerleri, maneviyatın sevgi, başkalarına şefkat besleme ve diğer insanlara yardım gibi unsurları içine aldığını belirtmiştir (Myers et al., 2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259). Wilber'e göre, birey hangi gelişim döneminde olursa olsun, maneviyatın özelliklerinin başında, bu kavramın samimiyet veya sevgi gibi bir tutum ile ilişkili olması durumu gelir (Wilber, 2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259).

b.d. Değersizlik düşüncelerine dayalı sevgi

Sayre-Adams'a göre her yaş gurubundaki insanın sevgi, umut ve huzura ihtiyacı vardır. Daha önce giderilemeyen gereksinimler ve yaklaşan ölüm farkındalığı, yaşlıların manevî gereksinimlerinin farklı olmasına yol açar (Sayre-Adams, 2004'ten akt: Yusupu, 2017: 356). Yaşlılıkta çocuklarının iş ve evlenme nedeniyle ayrı bir şehre ya da uzak bir mahalleye taşınmasının getirdiği sevgi kaybı, yaşlıların kendilerini değersiz görmelerine sebep olabilir (Duyan vd., 2014: 320). Bununla paralel olarak, çocukları tarafından huzurevine bırakılan yaşlı anne-baba da bu değersizlik duygusunu yaşayabilir. Bazı yaşlıların,

“Torunlarım bana yaşlılığın bütün dertlerini, hastalıklarımı unuttururlardı. Hayatımda bana gösterilmeyen sevgiyi onlar gösterirdi. Ben de onları çok severdim. Şimdi bepsi burnumda tütüyor.” (K18, Kadın, 71), “Benim moralim çabuk bozulur. Hayatımda artık beni hiçbir şey mutlu edemez. Mücadele edecek güç bende ne arar?” (K3, Kadın, 77), “Gelinim beni hiç sevmez ama başı sıkışınca, para istemek için beni arar, iki yüzlü davranır. Telefonu açarım, onun sesini duyunca olduğu gibi kapatırım” (K4, Kadın, 78) ve “Burada olduğum için kendimi suyu sıkıltıp da çöpe atılmış bir portakal gibi görüyorum. Burada çalışanların bir kısmı da bize karşı öyle bakıyorlar, hissediyorum. Çoğumuzun eli ayağı tutmuyor ama daha ölmedik. Biraz sevgi gösterilse, yaşadığımızı hissederiç.” (K17, Kadın, 68)

ifadelerini paylaşmaları, değersizlik duygularının hissedilmesiyle örtüşen bir ifadedir. Dolayısıyla kendini değersiz hissetmelerine dayalı olarak, yaşlıların sevgi gereksinimi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sevgi görme ve gösterme ihtiyacının en yoğun biçimde hissedildiği hayatın ileri yıllarındaki yaşlıları zorunlu bir yalnızlığa itmek en büyük kötülüklerden biridir (Kılavuz, 2003: 28). Araştırmalarda ebeveynler ile çocuklar ara-

sındaki ilişkinin olumlu unsurlar olarak sevgi, karşılıklı yardım ve paylaşılan değerleri; olumsuz unsurlar olarak ise soyutlanma, aile çatışması ve sorunları, istismar, ihmal ve bakım stresini içerdiği ortaya çıkmıştır (Santrock, 2011: 608). Diğer yandan yaşlanmaya bağlı olarak sevmeye içgüdüsünde önemli bozulmalar söz konusu olabilmektedir. Bu durum yaşlının bir depresyon sürecinde iken aniden aşırı iyimserlik ve sevince yönelmesi gibi farklı psikolojik süreçlere engel olabilmektedir (Duyan vd., 2014: 320).

b.e. Toplumdan sevgi beklentisi

Yaşlıların hem çevrelerinden sevgi ve saygı görmeyi istemeleri hem de toplumun sevgi ve şefkat göstermesini beklemeleri, onların toplumda bir yerlerinin olduğunu hissetmelerine katkı sağlar (Kılavuz, 2003: 27). Bazı katılımcıların,

“Huzurevinde çalışanlar, işlerini yaparken bize selam dahi vermezler. Oysa konuşsalar, sohbet etseler ne güzel olur. Yaşlılar sevgiye, muhabbete her zaman ihtiyaç duyar.” (K12, Erkek, 81), “Büyüğünü sevmeyen, saygı göstermeyen bu dünyada da öbür dünyada da iflah olmaz. Şimdi biz bu haldeyiz ama yarın gençler de bizim halimize gelecek. O zaman biz anılar” (K10, Erkek, 72) ve Buraya gelenler sanki nüfus memuru. Kimimiz öldü, kimimiz kaldı sorup duruyorlar. Ne yapacaksın sen öleni, kalanı? Öyle insanları hiç sevmem, kimsenin de ölenini kalanını sormam” (K14, Kadın, 74)

düşüncelerini dile getirmeleri, yaşlıların toplumdan sevgi ve saygı belediklerini göstermektedir. Bu konuda Hz. Peygamber’in küçüklerine merhametli olma ve büyüklerine saygı göstermenin bir Müslümanın nitelikleri arasında olduğunu (Ahmed b. Hanbel, 1405/1985, 2/185) belirtmesi, sevgi ve saygının birbirinden ayrılmaz iki tutum olduğuna işaret edebilir. Yine bu minvalde Hz. Peygamber küçüklere sevgi, büyüklere saygı hususuna riayet etmeyen kimselere önemli ikazlarda bulunmuştur (Sarıçam, 2007: 343).

b.f. Eş ile ilişkili olarak sevmeye ve sevilme duygusu

Fiziksel ve psikolojik açıdan sorunları olan yaşlılarda beden ve ruh, uzun yılların ardından bir rahatlama evresine girebilir. Bu süreçte ölümün yaklaşması bazen yok olmaya bazen de tamamlanmaya giden bir yoldur (Hofman, 2005: 308). Fromm’a göre bireyin ölüm kaygısı ile başa çıkması için bireyin yaşam sevgisini artırması ve sevgi alanını genişletecek olan başkalarının sevgisine karşılık vermesi ile mümkündür. Yaşlılık döneminde bencil bir sevgiden uzak olabilmek için kendisinden fedakâr-

lıkta bulunarak verilen evrensel bir sevgi söz konusudur. Kendi akranlarına karşı samimi ilişkiler kurma, vefat eden eşinden olan boşluğu başka şeylerle telafi etme, çocuklarına yönelik sevgiye dayalı davranışlar sergileme, diğer insanlara yönelik olumlu ilişkiler geliştirme yaşlı bireyin kendini geliştirmesine imkân sağlar (Kılavuz, 2003: 28-29). Yaşlılardan bazılarının,

“Beni görenler, yaşımı hiç göstermediğimi söylerdi, çünkü kafama bir şey takmıyordum. Seviyordum, seviliyordum. Eşimi evlendiğimiz ilk günkü gibi severdim. Mutlu bir hayatım vardı. Ne zaman ki eşim öldü de buraya geldim, her şey değişti. Şimdi sevenim de yok seveceğim biri de.” (K20, Erkek, 74), *“Ben eşimi hiç sevmem, zaten hasbelkader evlenmiştik. Emekliye ayrıldığımda eşimi de boşadım, buraya geldim. Ne yapayım, kırk yıllık evliliğimizde çok az mutlu günümüz oldu. Bana ilgi gösteren, huşur veren bir eşim olsaydı, buraya hiç gelmezdim. Şimdi buradayım ama yine mutlu değilim”* (K21, Erkek, 69), *“İlk eşim evli ve çocukları olduğu halde, arkadaşlarıyla beraber beni kaçırdı, kuma yaptı. O günlere dönüp kız iken sevdiğim biriyle evlenmek isterdim. Eşimin de Allah belasını versin”* (K14, Kadın, 74), *“Ayrıldığım eşimi, düşman gibi görüyorum. 30 yıl evli kaldık ama bir gün yüzü görmedim. Ama o beni çok sever, çünkü ben onun bir dediğini iki etmedim”* (K21, Erkek, 69) ve *“Eşimi hiç sevmedim, beni kuma olarak almıştı zaten. Çok dövdü beni, köy yerinde kadını dövmek marifet sayılır. O zaman devletin kadınlara şimdiki gibi sahip çıktığı da yoktu. Olsaydı evden kaçardım. Şimdi o günler aklıma geldikçe bende huşur mu kalır?”* (K6, Kadın, 81)

gibi ifadeler paylaşımları, eşe yönelik sevme ve sevilme duygusundaki bir yoksunluğun göstergesidir. Bununla paralel olarak Frankl, yalnızlığın temelinde sevgi yetersizliği olduğunu belirtir (Öz, 2010: 151).

b.g. Yaşamayı sevme

Yaşlıların maruz kaldıkları olumsuz yaşam olayları, hastalıklar, ayrılıklar, yalnızlık gibi durumlar hem yaşamdan zevk almalarını önleyebilir hem de ölümü talep etme eğilimlerini artırabilir. Bazı yaşlıların,

“Çocuklarım bana sahip çıksaydı, kendi ana-babama gösterdiğim sevgiyi, saygıyı bana gösterebilirlerdi, daha yıllarca yaşamak isterdim. Şimdi ölüm ne zaman gelecek diye bakıyorum, ölmeden de bu dertlerim bitmez.” (K1, Kadın, 89), *“İnsan yaşlandığında birçok şeyini kaybediyor. Oturup kalkarken bile zorlanıyoruz. Ben nasıl böyle bir hale geldim. Şimdi Allah canımı alsa da kurtulsam diye bekliyorum”* (K15, Kadın, 79) ve *“Yaşlılığı hiç kimse sevmemez. Yaşlanınca her şey değişiyor. Ölseydim de bu günleri görmeseydim diyor insan”* (K15, Kadın, 79)

düşüncelerini paylaşmaları yaşamaya yönelik sevgi eksikliğinin bir göstergesidir.

b.h. Aileden uzaklaşmanın yol açtığı sevgi yoksunluğu

Çocuklarından ve yakınlarından sevgi gördükleri eski günlerin aksine günümüzde yaşlılar, ilgisiz bırakılmaktadır (Akyıldız, 1999: 12). Bazı yaşlıların,

“Çocuklarımla çok fazla zaman geçirirdim. Onlar beni sever ben onları severdim. Eşimle de birbirimize çok bağlıydık. Yaşlandığımda çocuklarımdan uzaklaşmaktan ve eşimin öleceğinden çok korkardım. Çünkü onlar benim her şeyimdi. Korktuğum başıma geldi.” (K12, Erkek, 81) ve *“Büyük oğlumla aramız yoktu. Bir gün küçük torunumla ziyarete geldi. Torunumu görünce bir sevgi oluştu aramızda. Sevdim, okşadım. Torunlarımı sık sık getirmesini istedim ama getirmiyor. Torunlarım yanıma gelse, elimi öpse, onlara harçlık versem, başını okşasam, dünyalar benim olur.”* (K20, Erkek, 74)

dile getirmeleri, ailesinden uzaklaşan yaşlının sevgiden mahrum kalması sonucu kendini yalnız hissettiğine bir işaret kabul edilebilir. Oysa saygı ve sevgi gördükleri bir ortamda yaşayan yaşlılar, manevî dünyalarında mutluluğu yaşarlar (Öz, 2010: 157).

b.i. Seven Allah algısı yerine cezalandıran Allah Algısı

Yakın ve uzak çevresinden ayrılması, yaşlının yalnızlığa sürüklenmesine neden olur. Allah ile kurulan bağlar, bu süreç ile başa çıkmada kullanılır. Bu noktada yaşlılar, bazen olumlu dini başa çıkma bazen de olumsuz dini başa çıkma sergilerler. Bazı katılımcıların,

“Bu hale düşmem, Allah’ın bana bir cezası. Ben gençken anne-babama haber etmeden evi terk ettim, yirmi sene ne aradım ne de sordum. Sonra kansere yakalandım, eşim benden ayrıldı, şimdi yürüye-meyecek haldeyim. Sanırım anne-babamın bedduası tuttu. Ölünce herhalde yerim cehennemdir” (K10, Erkek, 72), *“Sabah kabaltileri çok iyi ama öğlen ve akşam yemekleri çok kötü. Buradaki yemeklerden sonra hastalandım ve 28 ay yatakta yatarak geçirdim. Yataktan önce 75 kiloydum, çıktım 45 kilo kaldım. Yemekleri böyle kötü yapanların Allah belasını versin”* (K24, Erkek, 97), *“Çok çalıştığım için çocuklarım ile fazla ilgilenemedim, başıboş yetiştiler, soyтары oldular. İçki içen mi dersin kumar oynayan mı dersin. Şimdi bu halde olmam Allah’ın bana bir cezası”* (K8, Erkek, 96), *“Evimi çocuklarım zorla sattı. O gün bu gündür yürüyemiyorum. Hepsinin cezasını Allah verecek.”* (K2, Kadın, 78), *“Şimdiki sıkıntılar eskisinden çok farklı. Şimdi en büyük sıkıntımız sağlık. Beni bu hale*

düşürenlere Allah gün yüzü göstermesin!” (K16, Kadın, 63) ve “Yaşlılık başa bela, otursan kalkamazsın gitsen gelemesin. Beni bu hale getirenlerin Allah belasını versin. Bütün çocuklarımı ve yakınlarımı defterden sildim” (K23, Erkek, 76)

düşüncelerini paylaşmaları, yaşlıların zihinlerinde cezalandırıcı bir Allah algısı olduğunun ve dini başa çıkma sürecinde bu algının yaşlılar tarafından etkili bir şekilde kullanıldığının göstergeleri olabilir.

S o n u ç

Katılımcıların ‘sevgi’ konusunda çeşitli gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Çoğu katılımcı konuşma esnasında, diğer yaşlılar hakkında sürekli olumsuz içeriklere sahip yargılayıcı düşünceler dile getirmekte, onların olumlu yönlerini görmezden gelmekte ve küçük bir sözlü tartışmayı büyük kavgalara dönüştürebilmektedir. Birbiriyle gündelik yaşamda sık sık karşılaşan yaşlılar selamlaşmak yerine birbirlerini görmezden gelmekte ve kurdukları cümlelerde sevgi göstergesi olan sözcükler kullanmamaktadırlar. Diğer yaşlılar hakkında sorular sorulduğunda katılımcılar; “O kendini bilmez”, “Onun ahlakı iyi değil”, “Onunla yaşanmaz”, “Hiç selam vermez”, “Bana bir boş geldin bile demedi” gibi düşünceler dile getirmişler ama olumlu söylemlerde bulunmamışlardır. Dolayısıyla hem sevgi gösterme konusunda yetersiz oldukları hem de diğerlerinden sevgi bekleediklerinden yola çıkılarak yaşlıların ‘sevgi’ konusunda desteklenmeye ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.

İkili görüşmeler ve gözlemlerden yola çıkılarak, alanyazın taraması ve alan uzmanlarının görüşlerinden yararlanılarak, yaşlıların sevgi konusundaki gereksinimlerinin dokuz başlıkta değerlendirilebileceği tespit edilmiştir:

- Yaşlılar *yakın çevreleri* (çocukları ve torunları) ve *uzak çevrelerinin* (komşuları ve akrabaları) *sevgisine* gereksinim duymaktadırlar.
- Diğer insanlar tarafından sevgi temelli davranışlar sergilendiği takdirde kendilerinin de sevgi temelli davranışlar ortaya koyacaklarını belirtmeleri yaşlılarda *karşılıklı sevgi* anlayışının olduğunu gösterir.
- Yaşlılarda aktif ve üretken değil *pasif ve bağımlı bir sevgi* anlayışı hakimdir.
- Çocukları, huzurevi çalışanları ve toplum tarafından değersiz gördüklerini dile getirmeleri, yaşlılarda *kendini değersiz görmeye bağlı sevgi gereksinimi* olduğunu gösterir.
- Yaşlılar *toplumdan sevgi ve saygı* beklemektedirler.

- Yaşlılarda *eşini sevmeye ve eşinden sevgi bekleme* yönünde eğilimler vardır.
- Yaşlıların *yaşamı sevmeye yerine ölmeyi istemeye* eğilimleri vardır.
- Yaşlıların *ailelerinden uzaklaşmaları onların sevgiden mahrum kalmalarına* neden olmaktadır.
- Yaşlıların zihinlerinde insanları seven bir Allah algısı yerine *insanları cezalandıran bir Allah algısı* vardır.

Araştırma kapsamında ulaşılan sevgi konusundaki gereksinimler, manevi başa çıkma bağlamında geliştirilen manevi bakım içerikleri ile karşılanabilir. Bu amaçla şöyle bir içerik hazırlanabilir:

(1) İnsanın sevmeye eğilimli olarak yaratıldığı ve bu eğilimi kullanmasının insana yarar sağlayacağı açıklanabilir. [Hz. Peygamber *'Kendini bilen rabbini bilir'* demiştir. İnsanoğlu kendisi, benliği, nefsi hakkında ne kadar bilgi sahibi olursa o kadar Rabbini bilir. Çünkü insan Allah'ın niteliklerinin yeryüzüne yansımalarıdır. Dolayısıyla insan kendi sıfatlarını tanıdıkça Allah'ı da tanıyacaktır. Sevgi insanın olumlu duygularını birleştirir ve diğer insanları olumlu etkiler. Örneğin huzurevinde güler yüz göstererek herhangi birine selam vermek hem kendini iyi hissetmeyi sağlar hem de diğer insanları olumlu etkiler. Böylece gösterilen sevgi, daha huzurlu bir ortam oluşmasına yardım eder. Ayrıca sevgi hem bireyin kendisini hem de diğer insanların gelişimini desteklerken bireyin anlayışlı ve sağduyulu olmasına da yardım eder.]

(2) Empati yaparak kendini diğer insanların yerine koyarak düşünmenin sevgiyi destekleyen bir duygu olduğu izah edilebilir. [Olumsuz davranışlar sergileyenlerin böyle davranmalarına sebep olan şartları gözden geçirmek gerekir. Onların incinebilecek duyguları ve zayıflıkları olduğunu anlayabilmek için kendini onun yerine koymalı, onlara sevgi ve anlayış gösterilmelidir. Diğer insanları sadece akıl ile değil kalp ile de tanımaya ve anlamaya gayret edilirse aradaki engeller aşılır. Bu noktada Hz. Peygamber hiçbir zaman insanlara zorla bir şey yaptırmamış ve sadece sevgi yolunu takip etmiştir. Mekke'yi fethettiğinde Hz. Peygamber, kendisini onların yerine koyarak, endişe içinde olan Mekkelilere, hiçbirinin zorla dininden döndürülmeyeceğini ve hepsinin kararlarında özgür olduğunu söylemiştir.]

(3) Paylaşmanın sevgi ortamını desteklediği ve cimriliğin insanı zarara götürdüğü açıklanabilir. [Paylaşmak ya da vermek, sevginin, hoşgörünün ve barışın ortama hâkim olmasında ve insanlarla olan olumlu bağların gelişmesinde etkilidir. İnsanın sevgisi, verme duygusuyla beslenir.

Kur'an'da malların Allah yolunda harcanması ve iyilik yapılması (Bakara, 2/195) tavsiye olunur. Sevgi de bir paylaşımdır ve sevgide bir çıkar olmadığından seven karşılık beklemez.]

(4) Affetmenin sevgi alanını genişleteceği izah edilebilir. [Her insan evrensel değerlerle birlikte yaratılmıştır. Mesela, her insan sevme duygusuna sahip bir şekilde yaratılmıştır. Bu duygu kullanılırsa Allah'ın sevgisi yansıtılmış olur. Hz. Peygamber de '*Birbirinize kin tutmayın, birbirinize basset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir Müslümana, üç günden fazla kardeşi ile dargın durması helal olmaz.*' (Buhârî, "Edeb", 57) demiştir.]

(5) İnsanlarda kusur araştırmak yerine bu kusurları görmezden gelerek ya da örterek olumlu bir bakış açısına sahip olmanın sevgi ortamına katkı sunacağı ve mutluluğu destekleyeceği açıklanabilir. [İnsanlara sevgi göstermeyi engelleyen en önemli neden, kusur araştırmaktır. Bu nedenle kusur aramak yerine bu kusurları örterek onların olumlu yönlerini görmeli ve farklılıklara saygı duyulmalıdır. Bu da sevgi alanını yakın çevreyle sınırlamak yerine genişletmek ile mümkün olur. '*Aşkın gözü kördür*' sözü, seven insanın hata görmeyeceğini, hoşgörülü davranacağını ve olumlu yönleri bakacağını ifade eder. Hayatta mutlu olmak için insan hem kendisini hem de diğer insanları sevmelidir.]

(6) Takva ile korku arasındaki ayırım, sevgi bağlamında açıklanabilir. [Kalp sevgi eğilimli yaratılmıştır, bu nedenle sevgi insanın özüdür. Sevginin karşıt anlamı ise korkudur. Sevgi bütün güzellikleri içine alırken korku dışlayıcı bir karakterdedir. Kendini, diğer yaratılanları ve Allah'ı sevdiğe, insanın korkuları azalır. Sevgi olmazsa yaşam anlamını kaybeder. Derinliklerdeki sevgiye bağlanılmazsa insanın kendi de tanınamaz hale gelir. Korku temelli duygulara sahip olduğunda dünya güvensiz bir yer olarak algılanır. Allah tarafından yargılanacağı için korkmak yerine şefkatiyle cennete göndereceği için sevgi beslemek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber her Müslüman'ın mutlaka cennete gideceğini (Buhârî, "Tevhid", 19, 31, 36, 37) dile getirmiştir. '*Takva*' kelimesi Türkçe'ye sadece '*korku*' olarak çevrilmektedir. Oysa takvanın "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istememek" şeklinde çevrilmesinin daha uygun olduğu söylenebilir. Kur'an'da "Allah'a karşı takvalı olun." yani "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istemeyin." gibi ayetler vardır. Dolayısıyla Allah'ın cezalandırmasından korkmak yerine Allah'ın sevgisini kaybetme endişesi içinde olunmalıdır.]

Sevgi ile ilgili sunulan bu manevi bakım içeriklerinden sonra konuyla ilişkili olarak; güzel sözler yaşlılarla birlikte yorumlanabilir, menkıbeler anlatılabilir, sevgiyi somutlaştırmak için metaforlaştırmalar yapılabilir ve öğrenilenlerin gerçek hayata yansıtılmasını sağlamak için katılımcılara sorumluluklar verilebilir. Buna göre;

(1) Yunus Emre'den “*Yaratılanı severim, Yaradan'dan ötürü.*” sözü birlikte yorumlanabilir.

(2) ‘*Sevdiğine elma götüren kız ile derviş*’ hikâyesi paylaşılabilir. Tıpkı buradaki kızın, sevdiğinin hoşuna giden elmaları, hiç saymayarak sevinçle sevdiğine götürdüğü gibi insanlar da Allah’ı seviyorsa, O’nun sevdiği davranışları hiç saymadan ortaya koyması ve yaptıklarını hesaplamak yerine elinden geldiği ölçüde iyi işler yapması gerektiği ifade edilebilir. [*Sevdiğine elma götüren kız ile derviş* hikâyesi: Bir derviş, sepet dolusu elmayla uzaklardan gelen genç bir kıza rastlar. Derviş, “Nereye gidersin? Neler doldurdun sepetine?” diye sorar. Genç kız, çok uzakları işaret ederek, “Şu uzaktaki dağın eteklerinde çalışan sevdiğime elma götürüyorum.” der. Derviş “Kaç tane?” diye sorunca, genç kız bu soruya çok şaşırır ve “O nasıl soru öyle? İnsan sevdiğine götürdüğü şeyi sayar mı hiç?” diye cevap verir. Başı önüne düşer dervişin ve genç kızın fark edemeyeceği şekilde usulca koparıverir elindeki 99’luk tespihi. Kaynak: Anonim’den uyarlanmıştır.]

(3) *Aynı sürahiden alınan bir bardak suyun tadının sürahideki suyla aynı olması* metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah ile bütünleşen insanın kendini parça değil, bütün hissedeceği dile getirilebilir. Mevlâna’nın “*Ben bir damla değilim, bütün bir deryayım.*” sözünden esinlenerek bir sürahideki sudan bir bardak alınca geri kalanın tadının da aynı olduğunu anlamanın metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah’ın insanı kendi güzel vasıfları ile donatarak yeryüzüne gönderdiği açıklanabilir.

(4) Selamlaşma ile ilgili olarak Hz. Muhammed’in “*Aranızda selâmı yaymanız birbirinizi sevmenizi sağlar.*” (Müslim, “Îmân”, 93) anlamındaki hadisi ve “*Bir selâm ile selâmlandığımız zaman, ondan daha güzeli ile selâmı alın veya ona aynııyla karşılık verin.*” (Nisa, 4/86) ayeti paylaşılabilir. Selâmın karşısındaki insana ‘*Benden sana zarar gelmez.*’ mesajı taşıdığı ve buna bağlı olarak aradaki sevgi ve dostluğu daha da güçlendireceği dile getirilebilir. Ardından bu selamlaşmayı uygulamaya koymaları ve huzurevinde birbirlerini gördükleri zaman selamlaşmaları konusunda yaşlılara sorumluluklar verilebilir.

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1985). *el-Müsned*. (Nşr: Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî). Beyrut/Lübnan: Yayınevi yok.

Akyıldız, N. (1999). *Sağlıklı yaşlanma*. İstanbul: Yay-pa Yayınları.

Aydın, A. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001). *el-Câmi`u's-Sahîb*. (Nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr). Yayın yeri yok: Dâru Tavki'n-Necât.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayınları.

Ceylan, İ. (2019). Manevi eğitim açısından Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirlerinde varoluşçu temalar. *Eskişeyni*, (39), 391-418.

Ceylan, İ. & Metcalf-White, L. (2019). Perception of spirituality among substance addicts with incarceration experience: A phenomenological study. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4, 201-218.

Çelimli, Ç. & Güldal, Ş. T. (2016). Manevi yönelimli danışmanlık ile psikoterapi yöntem ve teknikleri: Doğu ve Batı'dan örnekler. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya, (ss. 99-122). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Diyaret İşleri Başkanlığı (t.y.). *Kur'an yolu mealî*. <https://kuran.diyaret.gov.tr>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020.

Duyan, V., Yolcuoğlu, İ. G. & Artan, T. (2014). *Dünü bugünü yarınyla insanı anlamak*. İstanbul: Nar Yayınevi.

Elkins, D. N. (2007). A humanistic approach to spiritually oriented psychotherapy. [in] *Spirituality oriented psychotherapy*. Ed.: L. Sperry & E. P. Shafranske, (pp. 13-152). Washington/US: APA.

Frame, M. W. (2003). *Integrating religion and spirituality into counseling: A comprehensive approach*. New York/US: Thomson/Brooks-Cole.

Fredrickson, B. L. (2002). Positive emotions. [in] *Handbook of positive psychology*. Ed.: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (ss.120-134). New York/US: Oxford University Press.

Fromm, E. (1995). *Sevme sanatı*. İstanbul: Payel Yayınları.

Fromm, E. (2014). *Sağlıklı toplum*. İstanbul: Payel Yayınları.

Gorman, L. M. & Sultan, D. F. (2014). *Psikososyal hemsirelik*. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.

Hofman, P. (2005). *Yeni bir başlangıç: Emeklilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kaptan, G. (2013). Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili tanımlamalar. [içinde] *Geriatrik bakım ilkeleri*. Ed.: G. Kaptan, (ss. 1-10). Ankara: Nobel Yayınları.

Kasapoğlu, F. (2017). Terapötik süreçte maneviyatın değerlendirilmesi. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. Ed.: H. Ekşi, (ss. 253-282). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yayınları.

Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (1955). *el-Câmi' u's-Sabîh*. (Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Kahire/Mısır: Yayınevi yok.

Myers, J. E., Sweeney, T. J. & Witmer, J. M. (2000). The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 251-266.

Öz, F. (2010). *Sağlık alanında temel kavramlar*. Ankara: Mattek Matbaacılık.

Pargament, K. I. & Mahoney, A. (2002). Spirituality: Discovering and conserving the sacred. [in] *Handbook of positive psychology*. Ed.: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (pp.646-659). New York/US: Oxford University Press.

Parlak, S. (2016). Manevi danışmanlığın gelişimi. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya, (ss. 29-46). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Sarıçam, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: DİB yay.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135

Sternberg, R. J. (1998). *Love is a story: A new theory of relationships*. New York/US: Oxford University Press.

Türk Dil Kurumu (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020.

Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dinî tutum-davranışlar ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Wilber, K. (2000). *Integral psychology: Consciousness, spirit, psychology, therapy*. Boston/US: Shambhala Publications.

Yusupu, R. (2017). Yaşlılık sorunlarıyla baş etmede maneviyat ve manevî danışmanlık. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. Ed.: H. Ekşi, (ss. 353-374). İstanbul: Kaknüs Yayınları